

Liliane Lijn: Η διάσημη καλλιτέχνης μιλάει στην ATHENS VOICE

Αγγελική Μπιρμπίλη
Athens Voice
6 Οκτωβρίου 2021

Μια συναρπαστική ζωή: Έρωτας, τέχνη, ποίηση, ο πρώην σύζυγός της Takis, η Ελλάδα, ο φεμινισμός, ο βουδισμός, οι συναντήσεις με μυθικά πρόσωπα.

Την ημέρα που συναντηθήκαμε με την **Λίλιαν Λιν** ήταν σκοτεινά, μια ασυνήθιστα δυνατή καλοκαιρινή μπόρα τράνταζε την πόλη. Είχε έρθει στην Αθήνα με τρεις αφορμές: τη συμμετοχή της στη μεγάλη έκθεση «**Πύλες**» στο **Καπνεργοστάσιο**, τη συμμετοχή της στην ομαδική «**St. Elmo's Fire**» στην **γκαλερί Rodeo** στον Πειραιά και για να ξαναβρεί αυτό, «**το φως της Ελλάδας**», όπως το έλεγε όταν την γνώρισα πρώτη φορά. Ήταν το 2006. Η σημαντική Αμερικανίδα καλλιτέχνης, με αφορμή το έργο της στο εξώφυλλο του **τεύχους 128** (07.06.2006) μας είχε τιμήσει με την παρουσία της στη δεύτερη από τις εκθέσεις των εξωφύλλων μας «**Η Τέχνη στην Πρώτη Σελίδα**» που οργανώσαμε στο **Μουσείο Μπενάκη** της οδού Πειραιώς. Αισθανόταν λίγο Ελληνίδα. «**Εζήσα 3 μαγικά χρόνια στην Ελλάδα, από το 1963 έως το '66. Μαζί με τον γλύπτη Τάκι χτίσαμε ένα στρογγυλό σπίτι σε ένα λόφο, το Γεροβουνό, με το όνειρο να χρησιμοποιηθεί ως αστεροσκοπείο, να παρατηρούμε τα άστρα... Τον Οκτώβριο του 1966 έφυγα από την Αθήνα για το Λονδίνο, αλλά το φως της Ελλάδας εξακολουθούσε να πέφτει πληθωρικά στα έργα μου για πολλά χρόνια μετά**», μας έγραφε τότε.

Τη θυμόμουν σαν μια γλυκιά, κομψή γυναίκα με λαμπερό γεμάτο περιέργεια βλέμμα. Το ίδιο βλέμμα αντίκριζα και πάλι. Ήταν ευδιάθετη, αφού με τον σύζυγό της **Stephen Weiss** θα ξεκινούσαν την επόμενη μέρα για ένα road trip στην Πελοπόννησο, και πρόθυμη να διηγηθεί ιστορίες. Κι αν έχει ιστορίες να διηγηθεί! Έχει ζήσει όλη την πρωτοποριακή καλλιτεχνική σκηνή του 20ου αιώνα, έχει συναναστραφεί ποιητές και ζωγράφους, έχει «εκτεθεί» σε όλα τα γνωστά καλλιτεχνικά ρεύματα, σουρεαλισμός, ντανταϊσμός, κινητική τέχνη, beat ποίηση, οπτική ποίηση, γυναικείο κίνημα, έχει ζήσει στο Παρίσι, στο Λονδίνο, τη Νέα Υόρκη, την Αθήνα... Από τη δεκαετία του '60 έχει λάβει μέρος σε μεγάλες εκθέσεις σε όλο τον κόσμο και τα έργα της εκτίθενται στα μεγαλύτερα μουσεία, στο Art Institute of Chicago, στο British Museum, στην Tate Gallery, στο Victoria & Albert Museum, στο Space Sciences Laboratory του Berkeley και αλλού.

Γεννήθηκε το 1939 στη Νέα Υόρκη από Ρώσους γονείς εβραϊκής καταγωγής. Το 1955 ήρθε για πρώτη φορά στην Ευρώπη, στο Παρίσι, για να σπουδάσει Αρχαιολογία στο Ecole du Louvre και στη Σορβόνη. Έρωτες, τέχνη, ποίηση, πειραματισμοί, φεμινισμός, βουδισμός, αρχαία Ελλάδα, ο Takis, συναντήσεις με μυθικά πρόσωπα σε μια μυθική εποχή, κάπως έτσι ξετυλίγει σιγά σιγά την ιστορία της.

Γεννηθήκατε σε μια καλλιτεχνική οικογένεια;

Η γιαγιά μου είχε υπέροχη φωνή και τη θυμάμαι να μας τραγουδάει, όταν ήμασταν παιδιά. Ο πατέρας μου έπαιζε βιολί και η μητέρα μου έπαιζε Σοπέν στο μεγάλο μαύρο Steinway που είχαμε στο σαλόνι. Ο θεός μου, Leon Temerson, ήταν δεύτερο βιολί στη φιλαρμονική της Νέας Υόρκης και στον ξάδερφό μου, τον Harold

SYLVIA KOUVALI

Goodwin, άρεσε η παραστατική ζωγραφική και ζωγράφιζε τέτοιους πίνακες πολύ πριν γίνει αυτή η αισθητική καλλιτεχνικό ρεύμα. Με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, ήμασταν πράγματι μια καλλιτεχνική οικογένεια.

Σε ποια ηλικία ήρθατε πρώτη φορά στην Ευρώπη; Τι σας έκανε μεγαλύτερη εντύπωση;

Το πρώτο μου ταξίδι στην Ευρώπη ήταν το καλοκαίρι του 1955. Ήμουν κοντά 15. Ο πατέρας μου ζούσε στη Γενεύη με τη δεύτερη σύζυγό του και η μητέρα μου θα ακολουθούσε σύντομα, εκείνη όμως επέλεξε να ζήσει στην άλλη πλευρά των Άλπεων, στο Λουγκάνο. Τόσο εγώ όσο και ο αδερφός μου προτιμούσαμε το Λουγκάνο και αποφασίσαμε να μείνουμε εκεί με τη μητέρα. Στα 18 μου, ήξερα ήδη πως θέλω να γίνω καλλιτέχνης και πήρα την απόφαση να διακόψω το σχολείο και να ακολουθήσω τα καλλιτεχνικά μου μονοπάτια. Έφυγα από το Λουγκάνο, πήγα Γενεύη και εκεί έκανα ιδιωτικά μαθήματα για πτυχίο στα Ιταλικά, τα Αγγλικά και τα Γαλλικά και πέρασα τις εξετάσεις μου τον Ιούνιο της ίδιας χρονιάς. Το φθινόπωρο του 1958, πήγα στο Παρίσι που ζούσε η καλή μου φίλη **Nina Thoren**, η οποία επίσης ήθελε να ασχοληθεί με την τέχνη.

Τους πρώτους έξι μήνες, παρακολουθούσα Αρχαιολογία στην Ecole du Louvre και στη Σορβόννη. Εκείνη την περίοδο, μαζί με τη φίλη μου τη Νίνα, της οποίας η μητέρα, η Μανίνα, ήταν ζωγράφος –άνηκε στο ρεύμα των σουρεαλιστών– πηγαίναμε για καφέ στο στέκι όπου σύχναζαν σουρεαλιστές καλλιτέχνες αλλά και ο **André Breton** και ο μεγάλος Γάλλος ποιητής και ντανταϊστής **Benjamin Péret**. Γνώρισα και έναν φίλο της Νίνας εκεί, ένα νεαρό ζωγράφο, ποιητή και επαναστάτη, τον **Jean-Jacques Lebel**. Ήταν ο πρώτος μου έρωτας. Τα πάντα έμοιαζαν όνειρο γύρω μου, ήθελα να βουτήξω μέσα τους, να τα γνωρίσω, να τα νιώσω, να τα μάθω. Να πάω στα μουσεία, στις γκαλερί, να απολαύσω τον καφέ μου στο Deux Magot κουβεντιάζοντας με ζωγράφους και ποιητές, να παρακολουθήσω τα μαθήματά μου στη Σορβόννη και να έχω χρόνο να ζωγραφίσω και να πειραματιστώ με τα χρώματά μου. Υπήρχαν άπειρα βιβλία που ήθελα να διαβάσω... τη νύχτα συχνάζαμε στα jazz clubs, κάναμε μεγάλους περιπάτους στους δρόμους της πόλης που κοιμόταν, κάναμε έρωτα.

Ξεκινήσατε να σπουδάζετε αρχαιολογία, αλλά, όπως λέτε, ξέρατε από τα 18 ότι η τέχνη ήταν μονόδρομος. Ήταν η επαφή σας με τους καλλιτεχνικούς κύκλους του Παρισιού που σας επηρέασε; Θα μας πάτε σε αυτή τη μυθική εποχή;

Ήξερα πως ήθελα να ασχοληθώ με την τέχνη πολύ πριν το Παρίσι. Η φίλη μου η Νίνα με σύστησε στους σουρεαλιστές ζωγράφους και ποιητές, αλλά γνώρισα πολλούς ακόμη καλλιτέχνες μέσω του Jean-Jacques, όπως τον Ισλανδό ζωγράφο **Erro** και τη σύζυγό του **Miriam Bat-Yosef**, τον Ισπανό επαναστάτη ποιητή **Munis**, τον **E.L.T. Mesens** και τον Έλληνα καλλιτέχνη **Takis**. Ήταν ο Takis, και η Αμερικανίδα συγγραφέας Iris Owens που μου γνώρισαν τη γενιά των beat ποιητών: **Gregory Corso**, **Sinclair Beiles**, **William S. Burroughs**, **Brion Gysin**... Τότε όμως δεν μπορούσα ακόμα να αναγνωρίσω στα έργα του Rafael Soto και τα «σινιάλα» του Takis την «κινητική τέχνη». Γνώρισα τον **Yves Klein** στην Galerie Iris Clert στις αρχές του '59, όπου εκτίθονταν τα μπλε σφουγγάρια του και οι πίνακές του με τις χρυσές ψηφίδες. Γνώρισα τον **Tinguely**, στην έκθεση των «αυτόματων μηχανών ζωγραφικής» του. Παράτησα τις σπουδές αρχαιολογίας, λόγω μιας τυχαίας συνάντησής μου με τον **Joan Artigas**, ο οποίος επίσης σπούδαζε Ιστορία της Τέχνης στην Ecole du Louvre. Μας φαινόταν πολύ ανιαρός ο τρόπος διδασκαλίας των μαθημάτων και αποφασίσαμε να τα παρατήσουμε και οι δυο. Ο Joan ήταν γιος του σπουδαίου κεραμίστα **Joseph Lorens Artigas**, ο οποίος έφτιαχνε όλα τα κεραμικά για τον **Πικάσο**, τον **Νταλί** και τον **Μιρό**.

Βρεθήκατε κοντά σε καλλιτέχνες οι οποίοι αργότερα, όπως κι εσείς, αναγνωρίστηκαν και πολλοί έγιναν διάσημοι. Ποιον ξεχωρίζετε;

Ήμουν μόλις 18 όταν βρέθηκα στο Παρίσι, κυριολεκτικά περικυκλωμένη από καλλιτέχνες και ποιητές και μουσικούς της τζαζ, οι οποίοι ήταν, εκτός από κάνα δυο που γίναμε φίλοι, αρκετά μεγαλύτεροι και ήδη καταξιωμένοι, όπως ήταν ο ιδιοφυής **Bud Powell**, ο πιανίστας της τζαζ, ή ο **Max Ernst**, ο αγαπημένος μου

εκείνη την εποχή ζωγράφος. Με εντυπωσίαζαν ίσως τα παράξενα, μαγικά κολάζ του και το μυστήριο που απέπνεαν οι πίνακές του.

Γνωρίσατε τον Takis το 1962. Πώς ήταν η πρώτη σας συνάντηση; Πότε τον ...ερωτητήκατε;

Γνώρισα τον Takis το 1959. Θα περιγράψω την πρώτη μας συνάντηση όπως τη γράφω στην αυτοβιογραφία μου με τον τίτλο «**Silvana Bismarck Speaks**», που ετοιμάζω τώρα: «*Την ημέρα που τον είδα πρώτη φορά, ήταν σκυμμένος πάνω από ένα φλιτζάνι καφέ και κάπνιζε ένα βαρύ, αρωματικό Gauloise. Φορούσε ένα καπελάκι οικοδόμου στο κεφάλι και έδειχνε χαμένος στις σκέψεις του, μέχρι που άκουσε τον Jean Jacques να του φωνάζει “έι, βρωμοέλληνα, να σου γνωρίσω το κορίτσι μου, τη Φρουφρου”. Ο Takis ένευσε με το κεφάλι και μου χαμογέλασε, αφήνοντας να φανεί μια σειρά κατάλευκα δόντια. Καθίσαμε απέναντί του. Με τα σπασμένα αλλά περιέργως εμφατικά αγγλικά του, ανακοίνωσε στον Jean Jacques πως θα παρουσίαζε ένα γλυπτό πυροτεχνημάτων στην πλατεία απέναντι από το Deux Magots, και πως θα έπρεπε να πάμε κι εμείς να το δούμε. Με ρώτησε τι έκανα εγώ στο Παρίσι. Ήμουν φοιτήτρια; Ο Jean Jacques πετάχτηκε εύθυμα να δώσει τις πρώτες συστάσεις για μένα, αλλά βλέποντας πως ο Takis ενδιαφερόταν πραγματικά να μάθει, πήρα τον λόγο διακόπτοντας την αστεία περιγραφή του φίλου μου και του είπα πως σπούδαζα αρχαιολογία και μάθαινα να γίνω μια καλλιτέχνης. Ο Takis ζήτησε να δει τη δουλειά μου και, κολακευμένη εγώ, τον προσκάλεσα στο διαμέρισμά μου».*

Ο Takis ήταν πολύ γοητευτικός και έδειξε ειλικρινές ενδιαφέρον. Εκείνη την περίοδο είχα τη φαινή ιδέα να φτιάχνω πίνακες από παζλ. Αγόραζα ένα μεγάλο παζλ και ζωγράφιζα από την αρχή σε κάθε κομμάτι μια διαφορετική εικόνα ή με άλλα χρώματα, σαν να έφτιαχνα έργα μινιατούρες. Μόλις τελείωνα με όλα τα κομμάτια, προσπαθούσα να τα ταιριάξω ξανά στο αρχικό παζλ. Φυσικά, κάτι τέτοιο ήταν εντελώς αδύνατο, αλλά αυτό έκανα... Ο Takis κατενθουσιάστηκε. Μου είπε, «μόνο ένα παιδί μεταναστών θα επιχειρούσε κάτι τέτοιο». Προσφέρθηκε να μου μάθει την ξεχασμένη τεχνική του κεριού για να μπορώ να φτιάχνω τρισδιάστατα γλυπτά παζλ. Η σχέση μας ξεκίνησε σαν μια φιλιά και όταν τον Ιούλιο της ίδιας χρονιάς ένιωσα τρομερά δυστυχημένη και απογοητευμένη από τον JJ, ο Takis μου είπε πως εκείνος θα ήταν πάντα δίπλα μου... Αντί να πάρω το πλοίο για την Ελλάδα με τον JJ, έμεινα στη Βενετία με τον Takis. Στη Βενετία, είχα συναντήσει για πρώτη φορά και τη φίλη μου τη Nina, ήμασταν στο ίδιο οικοτροφείο μικρές. Στη Βενετία ήταν που η Nina και εγώ αποφασίσαμε πως θα πηγαίναμε στο Παρίσι, θα σπουδάσαμε τέχνη και θα γινόμασταν καλλιτέχνιδες. Μάλλον η Βενετία ήταν πάντα για μένα μια «ρομαντικά» κομβική πόλη, η πόλη που με ώθησε στις πιο σημαντικές αλλαγές της ζωής μου.

Στην Ελλάδα ήρθατε πρώτη φορά με τον Takis; Τι θυμάστε από εκείνα τα χρόνια; Πώς ήταν να ζεις και να δουλεύεις ως καλλιτέχνης στην Ελλάδα;

Έκανα την πρώτη μου δουλειά με τα κινούμενα φώτα όσο ζούσα στη Νέα Υόρκη, στο λοφτ της **Chryssa** στην 14th Street, το 1961. Το 1960, άρχισα να χρησιμοποιώ ένα πλαστικό υλικό που μου προμήθευσε ένας αθλητής σκιέρ που είχα γνωρίσει στις γαλλικές Άλπεις, όταν ανάρρωνα από μια αρρώστια. Συνειδητοποίησα πως μπορούσα να δουλέψω με αυτό το υλικό ανάβοντας ένα φυτίλι, όπως το κερί. Λιωμένες λεπτές κλωστές που απλώνονταν σε φύλλα πλέξι-γκλας. Σε αυτά τα έργα ανακάλυψα την κίνηση, βάζοντας τα πλέξι-γκλας σε έναν λευκό τοίχο, όταν τα φώτιζες, ο ιστός των λιωμένων κλωστών έμοιαζε να χορεύει με τις σκιές που δημιουργούσε.

Το καλοκαίρι του 1960, στο πλοίο για την Ελλάδα με τον Takis, παρατηρούσα τις σταγόνες του νερού όπως κυλούσαν στο φινιστρίνι στην πόρτα της καμπίνας και άρχισα να φαντάζομαι κινούμενα έργα με μηχανισμούς που θα προωθούσαν την κίνηση που ήθελα να δώσω.

Την πρώτη φορά που επισκέφθηκα την Ελλάδα, τον Σεπτέμβριο του 1960, ήμουν μόνη μου και την

ερωτεύτηκα, ερωτεύτηκα το καθαρό φως της και τη ζεστασιά της, τους φιλόξενους ανθρώπους της. Με τον Takis θα την επισκεπτόμουν λίγο αργότερα, το 1962. Είχαμε παντρευτεί και είχαμε και τον γιο μας τον Θάνο μωρό. Ο Θάνος γεννήθηκε στη Νέα Υόρκη όσο έμεινα εκεί μόνη μου, αφού ο Takis επέστρεψε στο Παρίσι αμέσως μετά τον γάμο μας τον Οκτώβριο.

Πότε και γιατί αλλάξατε το όνομά σας;

Έχει περισσότερο να κάνει με το τι ακριβώς είναι τα ονόματα και πώς προσδιορίζουν αυτό που είμαστε. Ας πούμε πως ήθελα ένα όνομα εντελώς δικό μου, αν και το πώς πήρα αυτό το όνομα, Lijn, είναι πιο περίπλοκο. Παράξενες συγκυρίες. Ο Takis κι εγώ περάσαμε το καλοκαίρι του 1961 στη Βενετία, στην Casa Frollo στη Giudecca. Ένας από τους γείτονές μας ήταν Αμερικανός συνθέτης, ο Τζον. Κατά τη διάρκεια της Μπιενάλε της Βενετίας, γίνονταν πολλές εκθέσεις στη Βενετία και στις γύρω πόλεις, και μου ζητήθηκε να παρουσιάσω τη δουλειά μου στην Premio Biennale di Giorgione, στο Museo di Castelfranco, στο Veneto. Όταν είπαμε στον γείτονα για την πρόσκληση, μας είπε πως εγώ θα πρέπει να αλλάξω το όνομά μου, γιατί το Segall, το πατρωνυμικό μου, ήταν ένα όνομα συνηθισμένο στον κόσμο της τέχνης. Άρχισα να υπογράφω τα έργα μου γράφοντας το όνομά μου ανάποδα, δηλαδή Nahil Lages. Ο Τζον και ο Takis μου είπαν πως θα ήταν κρίμα να «χαθεί» το Liliane και ο Τζον πρότεινε το Line (λάιν) ως επώνυμο. Στα ιταλικά προφέρεται «λιν», και μιλούσα άπταιστα ιταλικά, γι' αυτό και δεν «άκουγα» την αγγλική προφορά της λέξης, ούτε έδωσα σημασία στην ερμηνεία της (λάιν / γραμμή). Το χρησιμοποίησα στην έκθεση στο Castelfranco, έγινε και αναφορά στα έργα μου στις τοπικές εφημερίδες. Τον Νοέμβριο, πίσω στη Νέα Υόρκη, ανακάλυψα πως ήμουν τριών μηνών έγκυος. Επιπλέον συνειδητοποίησα πως το όνομά μου σήμαινε ουσιαστικά «γραμμή». Τι όνομα για έναν καλλιτέχνη! Αποφάσισα λοιπόν να το αλλάξω ξανά. Έβγαλα το e από το Lin. Όχι, μου φαινόταν πολύ μικρό. Χρειαζόταν κάτι άλλο, πιο έξυπνο. Πρόσθεσα μέσα ένα j ανάμεσα στο I και το n. Τώρα μάλιστα. Μου άρεσε πολύ περισσότερο «οπτικά», ενώ το j αποφάσισα πως θα ήταν σιωπηρό. Δεν ήξερα πως στα ολλανδικά ήταν μια ακόμη κοινή λέξη. Το ανακάλυψα το 1980 όταν δίδασκα στο Den Hague, κάποια στιγμή που σε μια στάση λεωφορείων σήκωσα τα μάτια και διάβασα: Lijn 4 (γραμμή 4). Αυτομάτως ήρθε στο μυαλό μου ο τίτλος έκθεσης στην Ολλανδία, με τα γραμμικά μινιμαλιστικά έργα που είχα φτιάξει στα τέλη του '70: «Liliane Lijn, Licht Lijn» (λίλιαν λιν λιχτ λιν). Υπάρχουν τελικά κάποια πράγματα στη ζωή από τα οποία δεν μπορείς να ξεφύγεις...

Σε ποιον βαθμό ο Takis και οι Έλληνες φίλοι σας, η ελληνική μυθολογία, η αρχαία Ελλάδα επηρέασαν το έργο σας;

Η ζωή μου στην Ελλάδα από το 1963 έως τα τέλη του '66 επηρέασε σημαντικά τη δουλειά μου. Ο Takis υπήρξε ο μέντοράς μου για τουλάχιστον επτά χρόνια. Ήταν 14 χρόνια μεγαλύτερός μου, η ζωή του πλούσια σε εμπειρίες και περιπετειώδης, σχεδόν μυθική, έζησε πόλεμο, έμεινε στο Παρίσι... Τα έργα του και οι ιδέες του ήταν τόσο συναρπαστικά, τα καινοτόμα μαγνητικά γλυπτά του, ορόσημα στον κόσμο της τέχνης. Μπορεί να έμαθα από τον Takis πως η έρευνα και η ανακάλυψη καινούργιων πραγμάτων ήταν και ο δικός μου δρόμος ή ίσως να τον είχα ήδη βρει μέσα από τα ζωγραφικά μου παζλ, αλλά ήταν μάλλον η ανάγκη, η δίψα και των δυο μας να ψάχνουμε, να ανακαλύπτουμε, αυτό που μας έφερε τόσο κοντά.

Ήθελα να διαβάσω όσα περισσότερα μπορούσα για την ελληνική μυθολογία από τη στιγμή που διδάχθηκα πως ήταν ο θεμέλιος λίθος του δυτικού πολιτισμού και κουλτούρας. Η πλούσια, οργιάζουσα φαντασία των αρχαίων και ο ισχυρός δεσμός τους τόσο με τον φυσικό όσο και με τον υπερφυσικό κόσμο έδιναν τροφή και στη δική μου φαντασία. Ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός έπαιξε επίσης μεγάλο ρόλο στη διαμόρφωση της δικής μου καλλιτεχνικής ταυτότητας, σε συνδυασμό μάλιστα με τις σπουδές μου στην αρχαιολογία και το ενδιαφέρον μου σε διάφορα αδόουλευτα και ασυνήθιστα υλικά.

Πειραματίζεστε με την κίνηση, το φως, τις αντανakλάσεις. Πείτε μας περισσότερα για τα κινούμενα υφάσματα και τα κινούμενα πρότζεκτ σας γενικότερα.

Το 1961, με ταλαιπώρησε πολύ μια σοβαρή λοίμωξη του φάρυγγα. Είχα μόλις επιστρέψει στο Παρίσι από τη Νέα Υόρκη. Ήταν ένα πολύ ζεστό καλοκαίρι, ο Takis κι εγώ μέναμε σε ένα φθηνό ξενοδοχείο και ήταν αδύνατο να με φροντίσει όπως έπρεπε. Ταξίδεψα λοιπόν στη Γενεύη, που ζούσε ο πατέρας μου, και για περίπου μια εβδομάδα έμεινα εκεί στο κρεβάτι άρρωστη. Παρατηρούσα τον κυματισμό στις λεπτές βαμβακερές λευκές κουρτίνες από το ελαφρύ αεράκι που έμπαινε από το παράθυρο, τα ξεχωριστά μοτίβα και σχήματα που παρεμβάλλονταν αλλάζοντας εντελώς τη δυναμική του υφάσματος. Με μάγευαν αυτά τα εναλλασσόμενα κύματα και έτσι ήρθε στο μυαλό μου η ιδέα ενός ρούχου που θα δημιουργούσε το ίδιο εφέ. Έφτιαξα ένα φόρεμα το '66 και ξανά, ένα ταγέρ παντελόνι-σακάκι, το '67 που παρουσίασα στην εβδομάδα μόδας του Λονδίνου.

Η δουλειά μου με το πλαστικό με οδήγησε στη δημιουργία των «ρευστών αντανakλάσεων» (**Liquid Reflections**), τα κινούμενα έργα στα οποία δύο διαφανείς ακρυλικές μπάλες κινούνται ακανόνιστα στην επιφάνεια ενός περιστρεφόμενου δίσκου, μεγεθύνοντας τις αντανakλάσεις και τις σκιές σταγόνων νερού που είναι εγκλωβισμένες στην εσωτερική επιφάνεια του δίσκου.

Το '65, άρχισα να φτιάχνω κώνους πάνω στους οποίους υπήρχαν λέξεις που έμοιαζαν να κινούνται όταν τους ακουμπούσες, ήταν τα **Poemcons**. Ύστερα άρχισα να ζωγραφίζω χρωματιστές φαρδιές γραμμές στους κώνους. Το χρώμα για μένα ήταν σαν μια διάλεκτος, μια μορφή γλώσσας. Σύντομα άρχισα να φτιάχνω ακόμη μεγαλύτερους κώνους από φάιμπερ-γκλας που κάλυπτα με στρώματα ακρυλικού και τους φώτιζα από μέσα. Όταν οι κώνοι περιστρέφονταν, τα ακρυλικά έμοιαζαν με αιχμηρές γραμμές που έκοβαν τον όγκο των κώνων, δημιουργώντας «ταλαντώσεις» στο φως που έβγαινε από μέσα. Ονόμασα αυτή τη δουλειά Koans. Έτσι λέγονται στην Ιαπωνία οι γρίφοι και τα αινίγματα που δίνουν στους αρχάριους μοναχούς για να τους μνήσουν στην τέχνη του διαλογισμού...

Έχετε ασχοληθεί με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους έκφρασης. Εάν υπάρχει κάποιο καλλιτεχνικό ρεύμα που σας προσδιορίζει, ποιο είναι αυτό;

Οι καλλιτέχνες είτε θα εφευρίσκουν ένα νέο κίνημα ή θα εντάσσονται σε κάποιο ήδη υπάρχον. Δεν κατηγοριοποιούν τη δουλειά τους. Η δική μου δουλειά έχει θεωρηθεί ή έχει τοποθετηθεί στο πρίσμα της **κινητικής τέχνης**, αλλά και στην κατηγορία της **Οπτικής Ποίησης** και, πιο πρόσφατα στην **Sci-Art**. **Εγώ θεωρώ τη δουλειά μου βαθύτατα φεμινιστική**, αν και δεν είναι απαραίτητο να τη βλέπει έτσι κανείς. Ξέρω, δεν είναι εύκολο να εντάξω κάπου τη δική μου τέχνη, αλλά αυτό ισχύει σήμερα και για πολλούς νέους καλλιτέχνες που προτιμούν να μην ταυτίζονται με ρεύματα, ταυτότητες και ύφη.

<https://www.athensvoice.gr/politismos/eikastika/731250/liliane-lijn-i-amerikanida-kallitehniko-milaei-stin-athens-voice/amp/>